

VRTEC

LIST S PODOBAMI ZA SLOVENSKO MLADINO S PRILOGO, ANGELČEK'

Štev. 2.

Ljubljana, dne 1. februarja 1918.

Leto 48.

Sokolov:

Dober svèt.

Oj v deželi
starka zima
v belem plašču
kima, kima.

Ali kaj — ko
snežec beli
vse zakril je
starki veli.

Veš kaj, zima,
starka grda:
Idi! Pa bo
najmanj srda.

Giblje se ji
suha brada,
starka bi kaj
jesti rada.

Zdaj pa stoka,
tuli zima,
ko nič jesti
nima, nima.

Prej ko ideš,
bolje zate —
prej zelene
bodo trate.

Prej nam polje
bo rodilo
klasja mnogo,
zrn obilo.

Maksimov:

Zimska pesem.

Listje v vetru trepeče,
sneg po planjavi prši.
Kje ste vi, hipi sreče,
jasnih pomladnih dni?

Kje ste vi, upi solnčni,
ti zlata, cvetoča pomlad?
V vetru listje trepeče
in pada nekam v prepad...

Jožef Volc:

Anton Kržič.

II.

Solnčnega jesenskega dopoldneva l. 1857. sta se spešila Zakotkarjev oče in Tonček po barju proti Ljubljani. Težko je bilo Tončku slovo od doma kakor že tisočim in tisočim na enaki poti: slovo od gozdov in pašnikov in od ovčic in od domače hiše in od sestic Micke in Urške, od matere in bratov... Pa vendar je to bridkost sladila velika misel: novemu življenju greš nasproti, imenitnejšemu in znabiti tudi boljšemu. Tonček se kar ni mogel nagledati teh novih krajev, koder sta zdaj hodila z očetom. Hiše te, pa vrtovi in ceste, pa vse drugačne njive, pa ljudje vse bolj molčeči in nedeljski; še celo goved po dolinskih travnikih se mu je zdela vse bolj modra in bolj ošabna kot njegove vedre in nedolžne ovčice na rakitenski paši. — »Oh, oče, pogledjte no, pogledjte!« se nenadno zdrzne Tonček tam nekje blizu Brezovice in se oprime očetovega žepa, »kaj pa je tisto-le tam, kaj gre pa tam-le?« Črna, grda reč, kakor grozna kača, in dim in iskre bruha iz nje! »Tonček, nič se ne boji!« ga poprimejo oče za roko, »to je pa železnica ali železna cesta.« Obstaneta, da gre pošast mimo. Uj, kakšen hrušč in trušč in dir, da ušesa gluše in da srce zastaja! Tonček seveda takega nestvora še nikoli ni videl. Slišal je pač doma, kako so se pogovarjali očanci za pečjo, da zidajo doli mimo Borovnice proti Trstu železno cesto, ali on si je predstavljal to reč vse drugačno. Tako namreč, da je železna cesta res železna cesta, čisto okovana, brez vsakršnega kamenčka, še prahu nič na nji; posebno pa, da so odtoki (kanali) zraven ceste dobro okovani, da jih ni treba zmeraj čediti po nalivih kakor rakitenske gori doma. Na, zdaj je pa ta reč taka! Tonček je natihem pomišljal, če se znabiti oče le ne motijo? Ali — kje je bil takrat že vlak!

Vedno širši cesta, vedno več vóz, hiš, ljudi, govorjenja in ropota... Lahna koprena megla in prahu okroginkrog. Skladovnice vreč in drv in zelja po silnih vozovih. Konji, težki, počasni in mogočni, kakor bi vozili cesarja. Tuintam kaka kravica vmes na cesti, boječa in ponižna kakor tisti, ki jo pelje. Nič več prijaznosti med ljudmi, smeha in vriska, nič več luči in solnca na cesti kakor gori na rakitenskih tokavah. Ljudje hité mimo kakor tuji drug drugemu, skrbipolni, pusti in visoki. Tonček se jame tesneje poprijemati očetove roke. Kaj bi počel zdaj sam v tem direndaju, ko bi se izgubil? »Le drži se me, Tonček,« mu rekó oče, »zdaj sva v Ljubljani.«

V Ljubljani? To je torej... O, tudi čisto drugačna, kot si jo je Tonček prej mislil. In ne more si več misliti, kako si jo je mislil pravzaprav pri ovčicah. Nič več nima časa, izpraševati očeta, kaj je to in kaj ono, tukaj in tam. Kakor pol v omotici tava ob očetu, oko in duša mu pijeta, srce pa se stiska, noge postajajo težke. Vedno više pa se dvigajo hiše, izginja nebo, vedno bolj se cepijo ceste, vedno šumneje se zgrinjajo

ljudje. Naprej, le naprej! O, kako majhen se zdi Tonček tod samsebi, kako osamel že zdaj, ko ga drži še očetova roka!

V frančiškanskem samostanu, v celici patra Andreja, se Tončku šele malo umirita oko in duša. Preprosta, tiha sobica. Svete podobe na steni kakor doma, prijazno okno kakor odkritosrčna duša, mizica, postelj, zelena peč: tod je mir doma. In pater Andrej? Kako mu rdi lice in se mu sveti oko, ko mu Tonček, njegov bratec, njegov Benjaminček, poljubi roko, in mu on stiska ročico, kakor bi mu hotel izliti z vsakim utripom srca vso svojo bratovsko ljubezen v njegovo otroško srce. Tonček vika svojega

brata... Nič čudnega! Saj je pater Andrej dvajset let starejši od njega in duhovnik Gospodov. Še oče kažejo v govoru in vedenju resnobno spoštovanje do častitljivega meniha.

»Prav, da sta prišla! Kako sem vaju težko čakal in kako sem vaju vesel! Šole so se sicer že pričele, pa nič ne dé! Bom pa vzel Tončka prvo leto kar v svojo domačo šolo: znabiti bo zanj še boljše tako. Stanovanje pa že imam zanj in dobro gospodinjo tudi, da mu bo druga mati. Kar bo v moji moči, vse bom storil zanj. Tonček, ti pa glej, da me boš rad ubogal in da boš rad molil. Drugo bo pa ljubi Bog dal.« Skrbni oče bi bili radi

povprašali še o tem in onem, a še bolj skrbljivi pater Andrej je urno vstal in smehljaje dejal: »Vse bomo dejali v red z božjo pomočjo počasi. Pa vidva sta potrebna telesne podpore; z Rakitne dol ni nič bližnjic. Pojdita z manol!« Kako je Tonček to rad slišal!

In potem se je začelo nekaj tednov za Tončka tisto dvo-življenje, ki smo ga tesnih src živeli mi vsi nekoč, kar nas je iztrgala mila ali nemila usoda prezgodaj iz materinega okrilja »da s kupo modrosti pojila bi nas«: telesno smo bili pač v učilnici ali v podstrešni izbici, ali naše duše in srca so bila doma, doma... in le naše skrinje so nam bile iz domačega raja tihe znanke, da smo zaupno plakali ob njih, ko le niso hoteli iti črni oblaki z našega mladostnega neba, in naša vzglavja so bila nekatero noč mokra od prekipevajočega domotožja.

Zakotkarjevega Tončka niti bel kruh ni mogel utolažiti tiste dni. Še danes se ga sicer hvaležno spominja, kako dober je bil, ko ga doma ni poznal, in koliko mu ga je vsakrat podaril pater Andrej, ko je bila reženj doma le bolj skromna — toda: dom, dom! Vsa duša je vpila po njem, zlasti tretji dan. Ko je videl ljubeznivi redovnik svojega bratca vsega potrtega, ga je vprašal skrbljivo: »Pa kaj ti je, Tonček?« On pa: »Saj sam ne vem.« Povedale so pa svetle solze v očeh.

Pa je minulo tudi to; prestalo se je, ker ni bilo mogoče, narediti drugače.

Anton Kerschizh — tako so pisali Zakotkarjevega Tončka ondaj — je hodil pridno v šolo k svojemu bratu, patru Andreju, v samostan. Dobro je šlo: njegov učitelj je bil z njim prav zadovoljen. Pa tudi dečku se je priljubila sčasom samostanska celica tako, da je komaj čakal jutranje ure, da pohiti po frančiškanskih stopnicah gor k dobremu patru Andreju. Po končanem pouku je pa šel tudi rad v cerkev, kjer se je stisnil v klop, pa zahvalil ljubega Boga, da mu je dal tako milega dobrotnika in tako dobro glavo. Nič ni bilo posebnih trudov, nič posebnih skrbi z učenjem. Ah pač, dobri pater jih je seveda imel obilo, da je poiskal — sam ubožen! — drobnemu bratcu pomoč za plačilo stanovanja, za knjige, za obleko in obutev; borno kosilce in večerjo mu je pa izprosil pri samostanskem predstojništvu. A česa ne stori dober brat bratu, da mu pomore v življenju naprej? Pater Andrej se je lotil — vedi Bog, kdaj je začutil v sebi ta poklic! — celo slikarstva, da bi lažje pomagal bornemu bratcu. Učil ga je pa tudi s tako marljivostjo, da je Tonček hitro predelal knjige za prvi razred, pa se je lotil privatno že kar tudi drugega razreda. In tudi tu je šlo gladko. Še celo pouk v glasbi si je privzel. Dné 28. julija 1858. leta je pa šel delat izkušnjo o prvem in drugem razredu. Kako jo je prestal, naj pové njegovo prvo ljubljansko izpričevalo. Verouk: dobro; branje: prav dobro; slovnica: prav dobro; pravopisje: prav dobro; slovenski jezik: prav dobro; računstvo: prav dobro; lepopisje: prav dobro. Podpisana sta: katehet Jožef Klemenčič in glavni učitelj Jožef Štupar. Torej samo v krščanskem nauku se je nekaj krotovičilo — p o d o b r o t i kateheta Klemenčiča. Vsa najtežja vprašanja iz katekizma sta zvesto obdelala večer pred izkušnjo pater

Andrej in Tonček. Ni bilo skrbí, da pojde pri izkušnji tudi tu prav dobro. A glej je nadloge! Katehet Klemenčič vpraša Tončka »šest resnic«, češ, te bo kmetiški fant gotovo znal. Pa jih ni, ker ni pričakoval tako lahkega vprašanja. Odtod samo »dobro«. Pa je postal pozneje Anton Kržič sam ljubljanski katehet in profesor verouka in prav naslednik gospoda Klemenčiča, in vemo, da je tudi on vedno rajši vprašal pri izkušnjah lažje kot težje — ta prva izkušnja ga ni prav nič izmodrila. In marsikatero skrbeče dijaško srce ga je že blagrovalo, da ga ni.

Tretji in četrti razred je izvršil Anton Kržič v letih 1859 in 1860 z odličnim uspehom; kljub temu, da je zadela njega in patra Andreja velika bridkost: umrl jima je dobri oče doma. A pater Andrej je potem še ljubezniveje skrbel za svojega bratca, ko so prihajale z doma čimdalje redkeje podpore. Še celo sestro Micko je tudi spravil v Ljubljano in ji pre-skrbel dobro službo. Mnogo let je bila potem kuharica in oskrbnica otrok pri čislanih družinah Skodlarjevi in Bleiweisovi. Bila je zelo modro, pridno in pobožno dekle, povsod spoštovana in ljubljena od gospôde in otrok, koder je služila. Tudi ona je bila svojemu najmlajšemu bratcu Tončku v pomoč, koder in kolikor je le mogla. Molila je zanj, bodrila ga in podpirala kakor prava mati. Posebno sta se še zavzela drug za drugega brat in sestra, ko je bil pater Andrej leta 1860. prestavljen iz Ljubljane kot katehet v Pazin. Ostal je tam šest let. Tonček se je, zdaj v šolskih rečeh samsebi prepuščen, še posebno vneto lotil učenja. Njegovo izpričevalo koncem četrtega razreda je bilo tako-le: Verouk: prav dobro; nemščina, branje: prav dobro; slovnica: prav dobro; pravopisje: prav dobro; ustno in pismeno izražanje misli: prav dobro; slovenščina: prav dobro; računstvo: prav dobro; lepopisje: prav dobro; risanje: prav dobro. Podpisana sta kot učitelja: Andrej Zamejec, katehet, in Martin Ivanetič, učitelj glavne šole, kot vodja pa Karol Legat.

Dobri pater Andrej je vedel, da bo Tonček tudi brez njega dobro napredoval. V daljnem Pazinu je kljubtemu mnogo skrbel zanj. Pridno je slikal v prostih urah; prisluzki so pa seveda romali v Ljubljano za Tončka. Z njim pa tudi mnogo pristrčnih pisem kakor zrcala neumorno skrbliive, plemenite duše. Z veliko hvaležnostjo se jim je odzival Tonček.

(Nadaljevanje.)

Ksaver Meško:

Iz raja mojih dni.

Po nebu oblaki hitijo —
 podoba človeških dni —
 za njimi pogledi strmijo,
 otožnost se v srcu budi:
 Glej, moje mladosti časi
 takó so brzo odšli.
 Življenje brezskrbno na vasi,
 nazaj si srce te želi.
 Zaman! Odbeglo, prešlo!
 Ah, več te ne bo, ne bo...

Avstrija v malem je paradiz mojega življenja, moja rodna vas; vsa razkosana. Šest hiš stoji v dolinici kakor Bogu pod pazduho. A še izmed teh šestih je prideljena ena sosedni vasi, oddaljeni dobrih pet minut, dočim stopa popotnik skozi vse naše selo komaj malih pet minut.

»Grm« pravijo ljudje naši vasici. A vaščani ne slišijo radi tega imena. Ljubše jim je ime »Gornji Ključarovci«, ker spada tistih pet hiš k obširni vasi »Ključarovci«, ki se raztega daleč dol po dolini proti mestecu Ormožu, ležečemu ob Dravi na hrvatski meji in malo nad Medjimurjem. Meni je pa ime »Grm« prav po volji; nekaj onega mirnega, idilskega ozračja, ki ga je polna vsa dolina, veje iz tega preprostega, pristnodomačega imena.

A ta mir — večkrat je bil le dozdeven. Popotnik, ki je šel po beli cesti skozi vas ali se morda naglo peljal z iskrim konjičem mimo, je najbrž mislil: »Čudovito mirno, srečno selo!« A žal, da temu ni bilo vedno tako. Baš za moje mladosti je bila naša vasica tudi v tem Avstrija v malem: med sosedu je bil večni nemir, mnog prepir.

A vzroki? Poglavitni je bil Skuhalov hrast.¹

Stal je ta hrast nesrečnega spomina v Skuhalovem travniku, tik ob pletenem plotu, ki ograja dvorišče Brumnovo. Bil je ponosen orjak, ki mu nihče v vasi ni poznal dni in let.

Nihče ni nikoli dvomil, da je hrast Skuhalov. Kar si domisli nekega dne oče Valent, gospodar pri Brumnovih, in zapove sinoma, naj gresta in hrast posekata.

A ni dolgo pela žaga in ni še izjedla mogočnemu in trdnemu velikanu globoke rane, kar prihiti Skuhala, včasi učitelj, včasi kmet, kakor je ravno nanesa usoda in potreba,² ves začuden in ves srdit na travnik. Že od daleč je vpil: »He, pjeba (fanta), pa sta jedla žganico za zajtrk namesto žgankov, da žagata moj hrast? Jaši vaju mrha, tega mi ne bosta!« In še mnogokaj je rekel o roparjih in tolovajih in druge take znane pridevke. Za gospodarjem so potem prihiti vsi Skuhalovi, da preprečijo zločin na hrastu, njih lastnini.

Stari Valent, mož trd, samsvoj in brezobziren, da se ga je balo vse

¹ Zgodba tega hrasta mi je dala snov za sliko »Hrast«, Lj. Z., 1896.

² Glej »Moj prvi učitelj«, Sl., 1908, št. 1.

daleč naokoli, je stal široko razkoračen ob hrastu, staro leseno pipo v ustih; še v spanju je baje ni dejal iz ust — mi je zagotavljal Skuhala, ko sva se pozneje v mojih dijaških letih večkrat menila o starem Brumnu in o tistem hrastu. Obriti obraz mu je bil hladen in trd kakor vedno. Nič spoznanja krivde ni bilo videti na njem, nič kesa v očeh. Govoril je kakor vedno, odločno, odsekano, kakor bi udarjalo kladivo ob železo, samozavestno in glasno, da bi gotovo slišali vsi: »Hrast je moj! Vsaj tri četrtrine stojé na mojem, če že res ne ves!«

»Vi lažnivec stari!« se je raztogotil Skuhala. Hladno ga je pogledal starec. »Za lažnivca te tožim, Matjaž, da veš. Jutri grem v Ormož!«

»Pojdite! Še danes! Tožil pa bom tudi jaz. Bomo videli, ali je še pravica na svetu.«

»A plot!« so se vmešavali sosedi. »Saj vendar vidíte plot, oče. In hrast stoji ves zunaj plota. Torej vendar ne more biti vaš.«

»Plot? To je moj greh, da smo ga zgradili za več ko pol metra noter v dvorišče. Hrast je bil ravno na poti. Da ga ne bi zgradili ravno v hrast, smo ga pomeknili toliko na moje. Zakaj, kdo bi bil mislil, da si bodo zaradi tega ničvrednega plota lastili hrast drugi!«

»Pa je dosedaj vsak mislil, da je hrast Skuhalov.«

Starec je pljunil, ošvrknil ljudi z zlobnim pogledom. »Briga me to! Ko pa vem, da je moj.«

Podreti pa hrasta ni upal, ko je videl vseobčen odpor. Skuhala je seve takoj poklical na pomoč gosposko in cesarske postave. Tožil je pa tudi Valent zaradi razžaljenja časti.

Komisija za komisijo se je vozila v vas. Vaščani so si bili vsi v svaji in v prepiru. Kdor je stal zvesto ob Skuhali — in s tem je bila večina, ker je vedela in videla, da je pravica na njegovi strani — se je hudo zameril Valentu. Kdor pa je govoril prijazno z Brumnom — in mnogi so, ne baš iz prijateljstva, ampak da ne bi prišli navskriž z bogatim in hudim možem — je bil navadno ob prijateljstvo in milost Skuhalovih.

Tako je bilo v vasi vse razdrto in razprto za mojih dni. Krika in vika je bilo čez mero. Celo deca smo bili razdeljeni v dva tabora. Hudo smo se spoprijeli včasih. In ker smo bili najvročejšnji in najpodjetnejši prebivalci vasi, smo se spoprijeli navadno ne samo z besedami, ampak tudi dejanjsko in zelo občutno. Sklepno pesem, dostikrat še občutnejšo, pa je pela šiba doma.

Po mnogih letih prepиров in tožbâ, nemira in sovraštva, je prisodila gosposka hrast vendarle pravemu gospodarju Skuhali. Požrlo pa mu je eno samo drevo malone vso domačijo. »Trugo (krsto) si bo dal narediti Matjaž iz tega hrasta,« so rekli ljudje, ki iščejo in najdejo tudi v najžalostnejših dogodkih iskrico dobre volje in šale. »Zakaj plačal ga je tako drago, da še sam kralj Atila pod Sv. Rokom na Hajdini¹ nima dražje truge.«

¹ Po ljudski govorici je pokopan hunski kralj Atila pod kapelico sv. Roka v bližini Ptuja. Res so hribeček pod kapelico že prekopavali, a groba niso našli. Izkopali so pa tam rimske starine.

Zdaj so ti prepiri, Bogu slava in čast, že davno pozabljeni in v dolini je doma res mir.

Ozka je naša dolinica. Skozi njo je razpeta kakor lep bel pas velika cesta, hiteča iz Ormoža gor proti Ptuj, na drugo stran — pod farno cerkvijo sv. Tomaža, v Koračičih, kjer so nekoč kruto gospodarili divji Kruci, se pa cepi v dve panogi — po »Stari cesti«, koder so pred dvema tisočletjema korakale ponosne rimske legije, v najlepši trg na Spodnjem Štajerskem, v Ljutomer, slovitem po svojih goricah.

Za hišami proti vzhodu se razprostirajo njive. Za njimi se dviga svet v zložne holme, z gozdi obrastle.

Polhe smo lovili fantje v teh gozdih, a jih navadno nismo dobili. Streljali smo veverice, kopali lisice in kurili ob njihovih luknjah, da bi jih izvabili iz duplin. Ko je obrodilo hrastje, smo gonili svinje v žir. Hkrati so bila ta leta tudi za nas plodovita: nabirali smo volčec in ga prodajali hrvatskim židom. Le da so imeli ti možje redno in vedno napačne tehtnice, seve, ne nam v prid.

V teh čudovitih šumah sem presanjaril večji del vsakoletnih počitnic, sedeč ali ležeč na mehkem mahu, v roki knjigo, najljubšo in najzvestejšo mi prijateljico v vsem mojem življenju. Pritajeno so šumele in pele nad menoj zelene bukve, širokovejni gabri, vitke smreke. Vedno nemirna gibčna veverica je telovadila z drznimi skoki z veje na vejo. »Tek-tek, tek-tek, tek-tek« je trkala skrbna žolna ob debela, kje da bi našla kaj živeža. Nad vrhovi je krakala vrana. Sraka se je zasmejala zdajzdaj izmed vejevja veselo in prešerno kakor brezskrbno dekletce.

Izredno dragi, vedno nepozabni so mi ti lesi. Nikjer na svetu nisem našel več tako idiličnih, dasi pač krasnejše. Zakaj nobenih drugih mi ne olepšujeta in ne ožarjata s tako čudežnim sojem spomin in ljubezen.

Takoj na prvem holmu za našo hišo, nekaj sto korakov ob majhnem potoku gori, ki teče tik ob našem dvorišču, je prva zaplata gozda: kakih sto brez, lepih, sanjavih in sramežljivih kakor deviške neveste ob poročnem dnevu. »Brezje« imenujejo vaščani ta gozdič. Lastnina Brumnova je.

Med drevjem se vzpenja široka pot na hrib. Ta je bil za nas posebno pomemben pozimi. Zakaj krasno so drčale tam sani navzdol. Sankali pa smo se vaški fantini čezvse radi; še rajši nego drsalí. In manj nevarno je bilo. Zakaj veselju na ledu je sledila doma le prečestokrat žalost: kazen. Sankati pa smo se smeli.

Pač smo zavozili pri sankanju marsikdaj vsi skupaj v potok, po nesreči in naključju kdaj, včasih pa nalašč, iz same zdrave razposajenosti in mladostne objestnosti. Padali smo drug na drugega, prebili led, pa se malo okopali. Pa nas vse to ni posebno vznemirjalo.

Ob »Brezju« so stale na trati tri stare jablane. V ení je bil izdolben že od pamtiveka velik bedenj; izdolbel ga je morda časa zob, morda ptice. V njem so gnezdili leto za letom udebi, pri nas imenovani »hupkači«. Razveselili smo se otroci, kadar smo zaslišali spomladi prvi pot njihov glasni, enozvočni hup-hup. Kakor prvi klici kukavični so nam bili dragi ti glasovi.

Od tedaj smo pazili vestno in skrbno, kdaj da bodo v gnezdu prva jajčeca. Praznično veselje je bilo za nas, bosopete vaščane, kadar smo prvič zaslišali čivkati in kričati v bednju mladitce. Vse lastovke v vasi niso imele za nas oddaleč tistega pomena kakor ti udehi. Gospodične so lastovke in pesnikinje. A za te ima razposajena dečad malo smisla in zanimanja.

Še krasnejši brezov gozd, »Spodnje Brezje« imenovan, last istega Brumna, se je belil in zelenel med travniki in njivami pod vaškim mlinom. V velikem, skladnem, kakor s šestilom zmerjenem trikotu, so stale same vitke, visoke breze, kar ustvarjene za slikarja. Nam mladini je bil gozd najbolj drag zaradi krasnih jagod, ki jih je bil poln leto za letom.

Pridem pa nekoč domov na počitnice in vidim, da brez ni več. Njivo so skrčili na mestu prejšnjega gozdiča. Žal mi je bilo tistih krasnih brez.

Poromam včasí na drago naše gorenjsko Brezje; najrajši tako v prvi jeseni, ko prične odpadati listje z drevja — najlepše je tedaj na ti najlepši naši božji poti. Gredoč iz Otoč na posvečeno mesto in nazaj na Otoče, mislim vsakikrat na to dvojje naše »Brezje«. V bližini Brezja, v Podbrezju, sem videl brž nekoč tako krasne in sanjave breze, kakršne so bile tiste v našem dolu; drugje jih še nisem našel nikjer.

Pod »Brezjem« je stala delavnica vaškega Hefajsta (Hefajst je bil grški bog-kovač), mojega strica, žive vaške kronike, pripovedovalca neskončne vrste povesti, zgodb in bajk. Veliko veselje je bilo za nas deco, če smo mu smeli goniti meh. Pa ni rad dovolil. Tudi pripovedovati ob delu ni maral.

(Nadaljevanje.)

Mati.

Ob studeneu žuborečem
mati žalostna sloni...

Teče voda polno, polno —
materi mar vode ni.

Misel tožna ji je vstala,
splula na gališko stran,
kjer njen ljubi sin leži ji
morda poln krvavih ran.

Teče voda polno, polno —
poln solza ji je obraz...

Polna prsa težkih vzdihov:
„Kje si, sin, in kje sem jaz!“

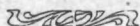
Ko bi znala, mati tožna,
kje si ti in kje je on,
mati, ti bi izjokala
grenkih solzic milijon.

Nova iznajdba.

Nič ni ropóta, slabega zraka,
nič ni prahu in drugih strašil;
novo iznajdbo našo poglejte:
tak je zagorski avtomobil.

Jožef Vandoč:

V zagorskem miru.

2.

V riskajoč in prepevajoč sta šla Tilen in Pavelč preko višave. Bližala sta se prostrani, leseni koči, ki je stala sredi planine. Držala sta se še vedno okrog vratu in sta vihtela klobuke. — Planšarja Klemena je privabilo to vpitje iz koč. Stopil je na prag, pa se začudil. — »Beštjica, kdo se pa dere tako?« je zagodel. »Ali so prišli že spet tisti nori gospodčki iz mesta, da mi plašijo živino? Škrat zeleni, trikrat preklani! Ali mi bodete tiho?«

Planšar Klemen se je razhudil. Že je odprl usta, da zavpije na razgrajača. A je pogledal bolj natanko po višavi in je videl samo dva dečka, ki sta tekla proti koči. Tedaj se je planšar Klemen nasmehnil. »Beštjica, da mi že prej ni padlo v glavo!«

»Dobro jutro, oče!« zakliče Pavelč in se ustavi pred pragom bajte. »Končali smo za Tamarjem, in prišel sem k vam, kakor ste mi bili naročili. Včeraj sem bil še drvar, danes sem pa že pastir. Kaj bom pa pasel, oče? Ali krave ali ovce? Veste, meni je vseeno...«

»Glej, glej,« je dejal planšar Klemen. »Kaj siliš kar v delo? Ali ne veš, da se mora človek včasih tudi odpočiti? Delal si trdo od zime sem. Zato ti pa ne bo delo slabo, če se odpočiješ nekoliko.«

Pavelč je vrgel nahrbtnik na klop pred kočo. — »Ni mi sile, oče,« je rekel. »Prav nič se ne čutim utrujenega. Mislim, da živino pasti ni kaj posebnega. Na trati ležiš, žvižgaš in poješ, pa se smejiš neumni živini... A nekaj drugega, oče. Tega-le pogledjte, ki hoče ostati čez poletje pri vas. Ali ga vidite? Ali ga kaj poznate?«

Planšar Klemen gleda Tilna, ki stoji kraj Pavelča in se naglo od-dihuje, ker ga je zasopla pot. — »I, no, kaj bi ga ne poznal?« reče pri-jazno in seže Tilnu v roko. »Bog te sprimi, Tilen! No, prav, da si prišel. Govorila sva res že z očetom zaradi tebe. Lepo ostaneš pri meni čez po-letje. Ne bo ti hudega, Tilen, mislim, ne bo... Seveda, streči ti ne morem, kakor ti strežejo doma in pa kdo vé kje tam v mestu. Pri nas je samo mleko in močnik, močnik in mleko od nedelje do nedelje... Pa znabiti boš ozdravel, Tilen. In potem ti bo lepo pri nas, pa se ne boš pritoževal...«

Ta hip stopi h koči tudi gozdar. — »Oj, dobro jutro!« ga pozdravi planšar Klemen. »Pa ste fanta pripeljali? No prav, prav...«

»Pripeljal sem ga vam, Klemen,« se oddahne gozdar. »Samo, če vam ne bo v nadlego? Fant ravno ni izbirčen. Ni vam potreba, da si belite lase zaradi njega. Povrnem vam vse — trud in stroške, ki jih bodele imeli za-radi njega. Samo to glejte, da mi ga ozdravite.«

»Tisto pa kar brez skrbi, gozdar!« dé planšar Klemen. »Planina ne pozna bolezni. Še nihče ni umrl na planini pod Mojstrovko. Pa bo vaš sinček tudi ozdravel. Saj znabiti niti bolan ni. Nekoliko je že bled in mršav. A kateri mestni otrok ni bled?«

Stopili so vsi štirje v prostorno kočo in sedli okrog velike lesene mize. Planšar Klemen je vzel z ognjišča velik lonec gorkega mleka. Na-polnil je lesene skledice in je vzel iz predala velik kos rženega kruha. — »Jejte, ljudje!« je rekel. »Vem, da se vam bo prilegel zdaj gorak zajtrk. Le jejte kar po domače! In kruha si urežitel«

Pa so jedli vsi trije in se pogovarjali s Klemenom. Nekaj o vremenu in suši, ki traja že nekaj mesecev. Pa spet o Tilnu in Pavelču. O živini tudi, ki se pase lepo po planini. »Veste, oče,« reče Pavelč po zajtrku, »Tilnu bi rad pokazal vso planino. Radoveden je Tilen, pa bi rad vse videl.«

»Le pojdita, no!« dé planšar Klemen. Ti, Pavelč, pa lahko stopiš tudi k bratu Olipcu. Saj veš, onkraj rušja pase. Pa mu povej, naj hodi zdaj k

Močiležu prenočevat — tam na drugi konec planine. Pri meni ni prostora za štiri osebe. Zato naj gre Olipec k Močiležu. Tam ima zadosti prostora, ker je Močilež sam... Ali si slišal, Pavelč?»

»Slišal dobro, slišal, oče,« odgovori Pavelč že pri vratih. »K Olipcu že pojdem in mu povem, kar ste mi naročili.« — In že sta bila dečka zunaj. Naglo sta hitela preko zelene planine in sta se ozirala v sive snežnike, ki so stali okrog in okrog in so se lesketali v solnčnih žarkih. In ni preteklo pet minut, se je že oglasila vesela, radostna pesem preko planine. Tilen in Pavelč sta vriskala in prepevala, ko sta spela preko zelene planine.

Gozdar in planšar Klemen sta pa obsedela v koči. Slišala sta tisto radostno petje, in planšar Klemen se je nasmehnil. — »Ali ju slišite, gozdar?« reče. »Tadva se bodeta dobro razumela. Tilnu pač ne bo dolgočas, dokler je Pavelč na planini. Saj pravim — ni ga večjega vpijata na svetu nego je ta naš Pavelč. Dere se ti od jutra do mraka kakor divji golob.«

»Bodite veseli, Klemen!« pritrdi gozdar. »Bodite veseli, da imate tako zdravega otroka. O, kaj bi jaz dal, da bi bil naš Tilen tak! Kaj bi jaz dal!« — In gozdar se skloni, pa prične pripovedovati o Tilnu in o njegovi bolehnosti. Pred tremi leti ga je dal k stricu gor v Nemški Gradec. Stric je bogat gospod, in Tilnu se je tam dobro godilo. Hodil je v šole in že dovršil nekaj razredov. Nobene počitnice ga pa ni pustil stric domov, ampak ga je vodil s seboj v tuje dežele. Tilnu je ugajalo to popotovanje, in je bil ves vesel. Dobro se je učil in je bil prav nadarjen učenec. A letos je prišel domov, slaboten in bolehen. Letos ni hotel s stricem. Prinesel je s sabo lepo spričevalo, a tudi pismo od ravnatelja. Pa je pisal ravnatelj, naj oče skrbno pazi na sina, ker je bolan na prsih. Mestni zrak zaenkrat ni zanj. Gozdar naj gleda, da spravi sina kam med visoko gorovje. Tam se znabiti popravi deček. A dokler ne ozdravi popolnoma, naj ga nikar ne pošilja nazaj v šole. — Žalosten je bil gozdar, ko je čital tisto pismo in je gledal bolehnega sinčka. V srcu mu je bilo bridko. Pa je sklenil takoj, da ga dá čez poletje na planino k planšarju Klemenu. Zgovoril se je z njim, in Klemen je bil takoj pripravljen, da vzame Tilna k sebi v svojo kočo.

Tako sta sklenila gozdar in planšar Klemen pred nekaj dnevi. A danes sedita spet skupaj in se pogovarjata o Tilnu in o Pavelču. Oba sta vesela, da je prišel danes tudi Pavelč na planino. Posebno gozdar je vesel. Saj je prepričan, da je našel Tilen najboljšo družbo. Našel je Pavelča in s Pavelčem bo prepeval in se veselil pod belimi snežniki. Hodil bo z njim okrog po divjem skalovju, in zdravje se bo bolestniku vračalo. Od jutra do mraka bodeta vesela, in bolezen bo kar kopnela, ker ji ne bo več veselje in dobra volja...

Tilen in Pavelč sta pa hodila po planini. Nič več nista zdaj prepevala. Pavelč je razkazoval Tilnu okolico. Vse snežnike mu je naštel po imenu, vse visoke orjake, ki so kipeli okroginkrog in so gledali iz bližine in iz daljave na zeleno planino. Kamorkoli se je ozrlo Tilново oko, povsod

je videl belo, razdrto skalovje, ki se je svetilo v solnčnih žarkih. Videl je sneg, ki se je blestel srebrno na tistih skalah. A pod snežniki je videl širne gozde in zelene senožeti, ki so se smehljale tako prijazno iz nižine. Pa tudi ozko dolinico je videl pod sabo; tri bele hišice je videl tam doli, a hišice so bile tako majhne, da jih je komaj razločeval.

»Tam doli je pa Trenta,« je dejal Pavelč in pokazal z roko na tiste tri hišice. »Soča izvira tam doli... Veš, enkrat jo mahneva tjadol. Saj ni daleč... A najprvo zlezeva na Mojstrovko. Kaj, če bi splezala že kar jutri gor? Kaj praviš, Tilen?«

Tilnu so se zasvetile oči, ko je pogledal na strmo skalovje, ki se je vzpenjalo tako mogočno ravno nad planino. Seveda, gora je bila strašno visoka, in na njenem pobočju je bilo še polno snega. A Tilna ni strašilo to. Kar nasmejal se je v veliki radosti, pa je odgovoril: »Joj, kako rad bi šel tja gor! Veš, še nikoli nisem bil na tako visoki gori... To mora biti lepo ondi na vrhu! Daleč se mora videti, daleč po svetu...«

»Daleč,« pritrdi Pavelč. »Bil sem gotovo že dvajsetkrat gori. A vendar grem še zmeraj rad na Mojstrovko. Jutri zjutraj vstaneva zgodaj, pa bova ravno ob solnčnem vzhodu že gori... Pa če ne bo pot prehuda zate?«

»O, le bodi brez skrbi!« se zasmije Tilen ves iz sebe vsled radosti, da bo stal jutri zjutraj že visoko tam gori na snežnikovem vrhu. Kar skakal bo in ploskal z rokami. Pa gresta s Pavelčem naprej do nizkega rušja, ki se razteza onkraj planine po strmi rebri. Dospeta do visokih pečin in kreneta ob njih vznožju na levo. Plazita se nekaj časa po ostrem peščevju in prideta spet med rušje. Zaslišita pa ondi prijetno zvončkljanje, ki prihaja od nekje blizu.

»Tu doli pa pase moj brat Olipec,« reče Pavelč. »On pa ne prepeva tako rad kakor jaz. Zmeraj je bil pust in siten fant: z vsem svetom je menda skregan. Celo zimo, ko smo doma, tiči v tistem svojem branju. Sam Indijanec pa Indijanec pa Indijanec. Pa Amerika!« In Pavelč se zasmije in se spusti po rušju nizdol. Tilen zagleda pod rušjem dolg in širok pašnik. Rjave krave se pasejo vsepovsod, in na njihovih vratovih zvončkljajo drobni zvonci. Niže doli pa, nedaleč od rušja, je med tremi širokimi macesni črna koča, ki je pa veliko manjša nego planšarjeva koča na planini.

Ravno stopita dečka iz rušja. Ozreta se po pašniku in zagledata doli fanta, ležečega v senci. »Viš, to je Olipec,« reče Pavelč, pa steče po strmini. Tilen za njim, in kar naenkrat obstaneta kraj pastirja, ležečega na trebuhu. Podpira si glavo z rokami. Pred njim pa leži zamazana knjižica, Olipec je pa ves zamaknjen v njo. Niti sliši ne, da sta stopila k njemu Tilen in Pavelč.

»Glej, glej, kaj nisem rekel?« se vedro zasmije Pavelč in lopne brata po hrbtu. »Pa si že spet zamaknjen v Ameriko?«

Olipec se ozre nevoljen in nekaj zarohni. Ko pa zagleda Tilna, se naglo dvigne in vtakne knjižico v žep. — »Spet si nad menoj!« zagodrnja. »Brigaj se za svoje reči, mene pa pusti v miru! Ali sem te kaj klical? Kaj pa hodiš —?«

Olipec pograbi dolgo palico, pa se obrne, da gre preko pašnika. A Pavelč mu zastavi pot. — »Ne godrnjaj, Olipec!« mu reče mirno in smehljaje. »Saj te nisem prišel nalašč motiti. Vidiš, oče me pošiljajo. Naročili so mi, naj ti povem, da se moraš preseliti k Močiležu. Tvojo posteljo doma prevzame ta-le Tilen. Ali ga kaj poznaš, Olipec? Gozdarjev je in bo vse poletje na planini.«

Olipec se naglo okrene, da pogleda Tilna. Teda j njegov obraz pobledi za trenutek, in v njegovih udrtih, sivih očeh zažari srd. »Zaradi tega poba moram iz očetove ba jte?« sikne samsebi. »Pa zavoljo gozdarjevega!« A tudi Tilen ga gleda in se čudi, zakaj se ta Olipec jezi, če oče tako ukažejo. Ni bil pa Olipec dosti večji nego njegov brat Pavelč. Pač za leto dni starejši, a vendar znatno šibkejši. Bil je suh in mršav; lica so mu bila upadla in oči udrte. Stal je silno osoren pred Tilnom in ga je gledal. Potem je pa zamahnil zaničljivo z roko in povetil glavo. Hlastno se je obrnil in odšel preko pašnika. A se je spet ustavil in se obrnil. — »Povej očetu, naj le ima gozdarjevega!« je zaklical. Pa je stekel po strmini. Hitel je do črne koče in je kar naenkrat izginil.

»Ali ni čuden?« reče Tilnu Pavelč. »Saj sem ti rekel, da je skregan z vsem svetom. Če ga le količkaj zbode, pa začne kuhati jezo. Tiste knjige so ga tako predru ga čile. Samo bral bi, tiste zgodbe o rdečih Indijancih in o divjih lovcih, ki se menda klatijo po ameriški deželi. Kaj jaz vem, kje iztakne toliko teh knjig. Veš, spravljene ima tako, da jih ne najde nihče, niti oče, niti mati. Že par let je tak.«

Pavelč in Tilen kreneta nazaj proti planini. Solnce je stalo že sredi neba, in vročina je pritiskala na planino. Živina je plegla po sencah, in zavladata je tišina po zagorskem svetu. Le tu intam je počilo kaj glasnega gori med mrtvim skalovjem, kakor da se je odlučilo od stene krhko kamenje in se zvalilo po strmini v globoki prepad. Nebo je bilo čisto in jasno. Le nad Mojstrovko sta se prikazala dva bela oblaka. Za trenutek sta obvisela na snežnem vrhu in sta pričela krožiti okrog strmih skal. Toda nenadoma sta izginila, kakor da sta se pogreznila v nevidno razpoko. In nebo je bilo spet modro in se smehljalo in smehljalo...

Ko prideta Tilen in Pavelč nazaj v kočo, je bilo kosilo že ravno na mizi. Skuhal ga je bil planšar Klemen sam. Bilo je sicer bomo kosilo, a Tilen je zajemal iz skleda kakor še nikoli v svojem življenju. Dobra volja ga je vidno prevzemala. Kajti planšar Klemen je pripovedoval kratkočasne zgodbe; takih je znal planšar Klemen na stotine, in mu ni zmanjkalo nikoli prave beseda. Tilen se je od srca smejal; a Pavelč se je tolkel po kolenih, kadar se ni mogel več smejati.

Po kosilu je odšel oče gozdar v dolino. Dečka sta ga pospremila do konca planine. »Le dobro se drži, Tilen!« je še rekel oče pri slovesu. »Planšar Klemen je dober človek in ti bo prijazno postregel. Pa tudi Pavelč je dober fant. Le njega se drži, Tilen! Lepo boš ozdravel na planini. Samo pametno živi in se ravnaj, kakor ti bo rekel oče Klemen. Čez nekaj dni že spet pridem pogledat, kako bo s teboj...«

Gozdar je odšel. Še enkrat se je ustavil doli ob rušju in je pozdravil z roko. Potem je izginil med grmovjem. Tilen je gledal še nekaj časa dol, kamor je izginil oče. Potem je pa stekel nazaj na planino. Pod širokim mecesnom je ležal Pavelč v senci. Podložil si je bil roke pod glavo. Strmel je na sinje nebo. Tilen je prisedel k njemu in ga je vprašal: »Kaj bodeva pa delala danes vse popoldne? Veš, vročina je velika, da se kar bojim stopiti na sonce.«

»Kaj bova delala?« vpraša Pavelč. »I nič — to ti rečem. Oče so mi dejali, da imam danes delopust. Zato sem se pa vlegel v senco. Kar pazi, Tilen, kar lepo pazi! Še preden boš naštel do sto, bom že spal... Vroče je. Pa kaj hočeva drugega? — Veš, Tilen, kar lepo se vlez! tudi ti in zasp! kakor — —.«

A Pavelč že ni utegnil končati. Sredi stavka je utihnil. Tilen ga je gledal molče. Potem pa se je zleknil tudi on. Zvil si je suknjič in ga je položil pod glavo. Še je slišal brenčanje in šumenje divjih čebel, ki so hitele med razgretim ozračjem in so se usedale na živo gorsko cvetje. Oči so ga pričele ščemeti, in zazdehalo se mu je — in trepalnice so mu postale težke, da so mu kar padle preko oči. In še preden je Tilen mogel pomisliti, kaj bi, je že spal...

Na nasprotnem gorskem pobočju je pa takrat kraj rušja ležal zadirčni Olipec. A ni spal. Držal je v roki knjižico, a ni čital. Gledal je na planino, ravno na tisti mecesen je gledal, pod katerim sta spala Tilen in Pavelč. Obraz mu je bil mračen, a oči so se mu svetile. »Zavoljo tega poba!« je sikal. Stiskal je ustnice, in prsti so se mu bili zvili v pest. Naposled se je dvignil napol in se je ozrl prihuljeno preko rušja dol, kjer je stala črna koč pastirja Močileža. A ker ni videl širom okrog živega človeka, se je vlegel spet in je zrl mračno na Tilna in Pavelča. »Ko bi vsaj gozdarjev ne bil!« je zagodrnjal.

(Nadaljevanje.)

Modrost v pogovorih doma- čih in tujih.

Krona.

Krona je boljši kot klobuk; tlači pa tudi bolj.

Na kroni je križ.

Krona krone je ponižnost.

Kogar glava boli, mu krona nič ne hasni.

Rek: Krona ti bo z glave padla!

Krop.

Krop še nima okusa.

Rek: Ni ne krop, ne voda.

Neslanega kropa ne zasluži.

Kakor bi ga s kropom poparil.

Kropilo.

Rek: Ne pomaga ne kropilo, ne kadilo.

Krotkost.

Več opravi krotkost kot ostrost.

Krotkost se nikoli ne kesá.

Krotkost še požar pogási.

Krotkih ovác gre veliko v en hlev.

Rek: Krotak kot jagnje.

Drobiž.

Marljivost čebele. Zares se mora človek učiti pridnosti od čebelice. Mala čebelica mora neumorno delati, da znese skupaj en kilogram medu. Pri vsakem izletu nabere samo 6 desetink grama te

slaščice. Za 100 gramov potrebuje torej 2000 izletov; 60 odstotkov tega medu je pa voda, ki v satovih izhlapi. Torej mora čebela nič manj nego 25.000krat izleteti, da nabere čistega medu en kilogram. Za 100 kilogramov je pa treba dva milijona in pol izletov. Res, velikansko delo za tako malo stvarco, kot je čebela.

Najbolj globoka luknja v zemlji, ki so jo izvrtali, je pri Czuchowu v okrožju Rybnik v Šleziji. Ima 2240 m pod površino. Vrtati so jo začeli v decembru leta 1900, ter je imela odprtina v začetku 44 cm premera, pa se je pri vedno večji globini zmanjšala sčasoma na 5 cm. Zanimiva je temperatura, ki so jo pri tem opazovali v različnih globočinah. V globočini 602 m je kazal termometer 28 stopinj Celzija, do 730 m globočine je toplota naraščala zelo malo in neredno. V globočini 1160 m je bilo že 50 stopinj Celzija, pri 1267 m 60 stopinj, pri 2090 m 80 stopinj, pri 2221 m globočine 83,4 stopinje Celzija. Povprečno je naraščala toplota za eno stopinjo Celzija pri vsakih nadaljnjih 31,8 m, tako da doseže toplota pri 2700 m globočine temperaturo vrele vode. Ta izredni poizkus je torej vnovič dokazal, da narašča sporedno z globočino tudi toplota zemeljskih plasti. Negotovo seveda še ostane, ali bi temperatura naraščala tudi do globočine 100 km ali še dalje. V tej globočini bi morala biti potemtakem že žareča tekoča masa. Ali obstoja ali ne, je to še sporno vprašanje geologov. »Slov.«

Kratkočasnice.

Berač najde prazen mošnjiček. Položi ga nazaj in reče: »Nu, pa naj se ga razveseli še kateri drugi revež!«

Iz šole. Učitelj: »Zakaj si pa prišel tako pozno v šolo, Ivan?« — Ivan: »Naša ura ne gre prav.« — In ti, Jožek?« — Jožek: »Bratec mi je bil knjige zametal, jih pa nisem mogel najti.« — In ti, Tonče?« — Tonče: »Mi je kri tekla iz nosa.« — In ti, Štefan?« — Štefan: »So mama prepozno skuhali.« — »Zakaj si pa ti zamudil, Peter?« Peter se jame kremžiti. »Čemu jokaš?« ga vpraša učitelj.

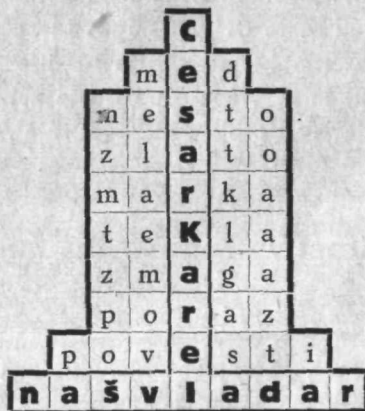
telj. — Peter: »Ja, drugi so že vse povedali, jaz pa zdaj nič več ne vem.«

»Kam pa tako dereš, Ivanek?« — Ivanek (pesnikov sin): »Moram hitro v prodajalno po papirja za dva vinarja. Očetu je ravnokar nekaj v glavo padlo.«

Gospod učitelj je govoril učencem o vsemogočnosti božji. Vpraša potem Jaka Završana, učenca, ki ga je šola videla komaj vsak tretji teden enkrat: »No, Jaka, ali bi mogel ti le eno samo zvezdico prižgati tam gori na nebesni višini?« — Jaka: »Naka!« (Izzivajoče: »Pa vi tudi ne!«

Ribničan svojemu tovarišu: »Vajš ti, Nace, kaj je nuovega?« — »Kaj?« — »I, vajš, d'nar se buo apüstu.« — »Pa zakaj le?« — »I nu: vse na tu kaže. Jest ga najmam, ti ga najmaš, pa jih je še duost, k' ga najmajo.« — —

Rešitev obeliska.

Cesar Karel — naš vladar.

(Imena rešilcev v prihodnji številki.)

Listnica uredništva.

Spisi naj se pošiljajo uredništvu »Vrtca« (p. Radomlje) pravočasno: vsaj do 10. vsakega meseca. Pozneje došli se odložijo. — Na uredništvo naj se naročnina (denar) ne pošilja, ampak na **upravnništvo** v Ljubljani, Sv. Petra cesta 80.